

Originalni naučni rad

UDK 364.63-055.2:343.85

DOI br.107251/SVR1306105P

COBISS.BH-ID 3690264

DRUŠTVENA REAKCIJA NA RODNO ZASNOVANO NASILJE U PORODICI

Dr sci Natalija D. Petrić¹

Ministarstvo porodice, omladine i sporta Vlade Republike Srpske

Apstrakt: Iako je nasilje prema ženama, a posebno nasilje u porodici, problem koji pogađa žene širom planete, ono ipak nije bilo prepoznato kao kršenje ljudskih prava sve do osamdesetih godina 20. vijeka. Nakon što je rodno zasnovano nasilje prema ženama u porodici prepoznato na međunarodnom nivou kao poseban oblik kršenja ženskih ljudskih prava, zemlje članice Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope pristupile su donošenju zakona kako bi sankcionisale ovu vrstu nasilja. Ovaj proces nije mimoišao ni Republiku Srbiju, Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Ubrzo po usvajanju ovih propisa postalo je jasno da su oni samo prvi korak ka sprečavanju nasilja u porodici. Da bi se u pravu na život slobodan od nasilja u porodici i uživalo, osim izmjene pravnih propisa potrebno je uticati i na izmjenu nepisanih društvenih normi koje nameću ženama i muškarcima pravila ponašanja koja su u određenom vremenu i na određenom prostoru prihvaćena kao uobičajena. Da bismo razumjeli zbog čega se današnji stvarni položaj žena razlikuje od onoga koji im je formalno omogućen pravnim propisima, kako međunarodnim, tako i regionalnim i nacionalnim, drugim riječima, da bismo dali odgovor na pitanje zbog čega i danas naše društvo i pojedinci koji ga čine opravdavaju nasilje prema ženama, ali i razumijemo zašto žene trpe nasilje iako ga pisana pravila ne dozvoljavaju, neophodno je sagledati širi društveni kontekst unutar kojeg se nasilje prema ženama događa. Analiza ovih normi ukazuje na teškoće sa kojima se suočavaju žene koje odluče postupiti na drugačiji način od onog njima propisanog i očekivanog.

Ključne riječi: *rodno zasnovano nasilje, društvene norme, pravne norme, nasilje u porodici, interpretacija svjedočenja žrtava.*

UVOD

O nasilju prema ženama počelo se govoriti tek sedamdesetih godina prošlog vijeka kada je, prvo u Velikoj Britaniji, a zatim i u SAD-u, ženski pokret, potpomognut teoretičarkama feminističke orijentacije, skrenuo pažnju svjetske javnosti na nasilje prema ženama i počeo zahtijevati društvenu reakciju i stavljanje ovog problema na politički

¹ Dr sci Natalija Petrić je diplomirana pravnica, Viša stručna saradnica u Ministarstvu porodice, omladine i sporta Vlade Republike Srpske, članica nevladine organizacije Udružene žene Banja Luka. Doktorica je interdisciplinarne naučne oblasti rodnih studija.

dnevni red². Nakon pritiska ženskih grupa širom svijeta da se nasilje prema ženama prepozna i prizna kao teško kršenje ljudskih prava, a potom i zabrani nacionalnim zakonima, preovladavalo je mišljenje da je „sve što je potrebno učiniti da se žene zaštite od nasilja i učinjeno. Smatra se da žene, ukoliko žele da se zaštite od nasilja, treba da počnu da se koriste pravima koje im zakoni priznaju“³. Nažalost, priznavanje prava na život slobodan od nasilja i primjena ovog prava u praksi su i u ovom slučaju pokazali da su zakoni samo prvi, neophodan korak ka životu slobodnom od nasilja. Zorica Mršević je, ukazujući na raskorak između pravom priznatog i svakodnevnog, naglasila da je “problem sa pravnom diskriminacijom da ona nastavlja svoje faktičko postojanje i onda kada se diskriminatorni propisi konačno promene, ili ukinu, tj. nastave da proizvode dejstvo, ali u vidu predrasuda, stereotipnih običaja, komunikacionih modela, duboko ukorenjenog nepoverenja, ili već nekim drugim instrumentima strukturalne diskriminacije”⁴. I autori Preporuke Rec2002 (5) Savjeta Evrope za zaštitu žena od nasilja smatrali su da nasilje prema ženama treba shvatiti u širem društvenom kontekstu, pa su ističući strukturalne razloge nasilja prema ženama ukazali na nasilje kao posljedicu društvene konstrukcije, tradicije, navika i vjerovanja koji dopuštaju počiniocu da upotrijebi silu kao sredstvo dominacije i kontrole (član 54)⁵. Studija Ujedinjenih nacija o svim oblicima nasilja prema ženama kao strukturalne uzroke nasilja nad ženama navodi patrijarhat i druge odnose dominacije i subordinacije, pojedine običajne, tradicionalne i religiozne kulturne norme i prakse i ekonomske

² Buzawa, S. E.; Buzawa, G. V. (1993): *The Scientific Evidence is Not Conclusive Arrest Is No Panacea, Current Controversies on Family Violence*. Ed. Gelles, J. Richard; Donileen, R. Loseke, SAGE Publications, Newbury Park, London, New Delhi, 337-356, p. 341; Petrušić, N.; Konstantinović Vilić, S. (2010): *Porodičnopravna zaštita od nasilja u porodici u pravosudnoj praksi Srbije*. Autonomni ženski centar Beograd, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, p. 13; Hayes, C. (2007): *Tackling violence against women: a worldwide approach*. Gender-Based Violence. Eds. Terry, Geraldine, and Hoare, Joanna, Oxfam GB, Oxford. 1-13, p. 1; Stanko, A. E. (2006): *Theorizing About Violence: Observations From the Economic and Social Research Council's Violence Research Program, Violence Against Women* 20; 12; 543, Downloaded from <http://vaw.sagepub.com> by Natalija Petric on October 5, 2008, p. 546; Yllö, A. K. (1993): *Through a Feminist Lens Gender, Power, and Violence*. *Current Controversies on Family Violence*, ed. Gelles, J. Richard; Donileen, R. Loseke, SAGE Publications, Newbury Park, London, New Delhi, 47-62, p. 49-53, United Nations (2006): *In-depth study on all forms of violence against women*, Report of Secretary General. <[http://daccessdds.un.org/doc/ UNDOC/GEN/N06/419/74/PDF/N0641974.pdf?OpenElement](http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/419/74/PDF/N0641974.pdf?OpenElement)>. Pristupljeno: 05.04.2013, p. 13; Ignjatović, T. (2011): *Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: Model koordiniranog odgovora zajednice*. Rekonstrukcija ženski fond, Beograd, p. 83-84.

³ Voet, R. (2006): *Feminism and Citizenship*. SAGE Publications, London s 72.

⁴ Mršević, Z. (2011): *Ka demokratskom društvu – rodna ravnopravnost*. Institut društvenih nauka, Beograd, p. 41.

⁵ Preporuka Rec(2002)5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja i Memorandum sa objašnjenjima, Savet Evrope. Autonomni ženski centar, Beograd, Program razvoja dobrih praksi protiv nasilja u porodici. <<http://womenggo.org.rs/images/prevod2002-web.pdf>>. Pristupljeno 05.04.2013.

nejednakosti⁶. U izvještaju Evropske komisije iz 2010. godine koji se, između ostalog, bavio i analizom teorija koje ispituju okolnosti koje doprinose opstajanju nasilja prema ženama, nasilja zasnovanog na seksualnom opredjeljenju i nasilja prema djeci, izdvojena su 24 faktora koja se u literaturi, koja je analizirana pominju kao faktori koji utiču na perpetuiranje nasilja. To su, između ostalih, obezvređivanje žena koje počiva na materijalnom i kulturalnom potčinjavanju žena, rodnim nejednakostima, zloupotrebi moći i patrijarhalnim idejama koje podupiru vjerovanja o ispravnom ponašanju žena i muškaraca, masku-liniteti koji se na opštem nivou koriste kao ključni argument kojim se objašnjava pritisak na muškarce da udovolje standardima muškosti, zatim kodeksi časti kojima se određuju pravila, ali i sankcije za one koji tako ne postupe, stereotipi koji podržavaju uvjerenja o mjestu i ulozi žena i muškaraca u društvu kojima se objašnjava kakvi bi oni 'prirodno' trebali da budu, zatim pravila poslušnosti koja služe kao metod disciplinovanja žena koja prekrše pravila ponašanja, društvene nagrade i počasti koje pripadaju onima koji/e se dokažu kao oni i one koji znaju gdje im je mjesto unutar nepisanih pravila društvenog ponašanja⁷. Svi ovi razlozi ukazuju da je, da bi se u pravu na život slobodan od nasilja u porodici i uživalo, osim usvajanja pravnih propisa potrebno, što je mnogo teže, uticati i na izmjenu nepisanih društvenih normi koje nameću ženama i muškarcima pravila ponašanja, koja su u određenom vremenu prihvaćena kao uobičajena.

DRUŠTVENI KONTEKST NASILJA U PORODICI

Možemo reći da se većina žena koje žive u današnjoj Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, barem većina onih koje trpe nasilje u porodici, bez obzira na zakonski okvir koji im priznaje pravo na život slobodan od nasilja, ponaša u skladu sa društvenim očekivanjima i pravilima koja im se ovim očekivanjima nameću. Pored udovoljavanja nepisanim pravilima kojima se određuje njihovo mjesto i uloga u društvu, žene žrtve nasilja u porodici dodatno se susreću sa društvenim očekivanjima koja su u direktnoj suprotnosti sa ovim pravilima. Jedno od najčešćih društvenih očekivanja od žena žrtava nasilja u porodici jeste očekivanje da napuste počinioca nasilja. Naime, prvo pitanje, koje se postavlja kada je u pitanju žena koja preživljava nasilje u porodici, jeste: „Zašto ga ne napusti“⁸? Nažalost, kako to En Džouns (*Ann Jones*) primjećuje, na pitanje upućeno ženi žrtvi nasilja u porodici zašto ne napusti počinioca nasilja i ne očekuje se odgovor, ovo pitanje u stvari prenosi stav onoga ko postavlja pitanje, stav po kojem je za nasilje odgovorna žena koja trpi nasilje, a ne počinitelj koji ga vrši, ne država čiji je interes povrijeđen

⁶ United Nations, ibidem, p.28-33.

⁷ European Commission (2010): Feasibility study to assess the possibilities, opportunities and needs to standardise national legislation on violence against women, violence against children and sexual orientation violence. Daphne, European Commission, Luxembourg, Publication of the European Union, p. 158-164.

⁸ Jones, A. (1994): *Next Time, She'll Be Dead*. Beacon Press, Boston, 129.

kršenjem propisa. Stav po kojem bi, da zaista želi prestati trpiti nasilje, žena napustila onoga koji to nasilje vrši. S druge strane, ovo pitanje bi, prije samo stotinu godina, a možda i manje, glasilo sasvim drugačije. Da je kojim slučajem žena napustila muža nasilnika pitali bi se: „Zašto ga je napustila?“ Jer, u to vrijeme, a nažalost, pravila po kojima većina žena živi nisu se mnogo izmijenila ni do danas, bilo je „nezamislivo da žena napusti muža i porodicu, svetu dužnost koju joj Bog i priroda nameću, da napusti svoje obaveze i sudbinu, svoj život i ugrozi sreću i dobrobit svoje djece“⁹. Danas pitanje koje se postavlja ženama koje trpe nasilje u porodici možda glasi drugačije, ali posljedice napuštanja nasilnika su i danas, kao i vijekovima unazad, slične.

Žena je ta koja odgovara za posljedice svoje odluke, bilo da napusti, ili ne napusti počinioca nasilja. Razlika je u tome što danas većina ljudi prepoznaje ne samo da žena ima pravo, već na neki način i obavezu da napusti počinioca nasilja, čak se od žena očekuje da objasne zbog čega to nisu ranije uradile, ali, još uvijek se ne prepoznaje obaveza društva da im pomogne, da pruži zaštitu i podršku ženama koje napuste počinioca nasilja¹⁰. Elizabet M. Šnajder (*Elizabeth M. Schneider*) smatra da bi umjesto postavljanja pitanja ženama, trebalo pitati: „Zašto društvo toleriše muškarce koji udaraju žene?“ Po njenom mišljenju „pitati ženu zašto ne napusti počinioca nasilja je licemjerno, jer poriče kulturnu socijalizaciju koja vaspitava mlade djevojke i žene da razmišljaju o braku i porodici kao mjerilu za uspjeh, da podržavaju svog muža i ostanu uz njega održavajući brak pod svaku cijenu, i koja okrivljuje žene koje u tome ne uspiju“¹¹. Osim toga, odgovornost za počinjeno nasilje prebacuje ponovo se sa države i počinioca nasilja, na „stav žene (na njenu odgovornost) kao na presudan faktor za napuštanje nasilnika i uzimanje kontrole nad vlastitim životom“, čime se „može pomeriti pažnja sa odgovornosti nasilnika, kao i sa pitanja društvene podrške i osnaživanja žene da izađe iz nasilja“¹².

UZORAK I METOD ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je provedeno korištenjem metode *oral history* koji se već afirmisao u ovoj vrsti istraživanja i u domaćoj literaturi¹³. Razlog za izbor ove metode je humanizacija statistika koje potvrđuju da su žene dominantno osobe koje trpe nasilje u porodici. Svjedočenjem o iskustvu s nasiljem u porodici i pokušaju izlaska iz nasilnog odnosa, traži se odgovor

⁹ Jones, A., Ibidem, p. 199, 200.

¹⁰ Jones, A. Ibidem, p. 201; Mahoney, R. M. (1995): *Exit: Power And The Idea of Leaving In Love, Work, And The Confirmation Hearings*. Feminist Legal Theory II: Positioning Feminist Theory Within The Law, ed. Frances E. Olsen, New York University Press, New York. 375-411, p. 400.

¹¹ Schneider, M. E. (2000): *Battered Women and Feminist Lawmaking*. Yale University Press, New Haven and London.p. 78.

¹² Ignjatović, T., ibidem, 55.

¹³ Savić, S. *et al.* (2008): *Životne priče žena. "A šta ću ti ja jedna pričat..."* Futura Publikacije, Zavod za ravnopravnost polova, Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

na pitanje kakve su stvarne potrebe žena koje trpe nasilje u porodici¹⁴. Potrebe ispitivanja života žena koje preživljavaju nasilje u porodici i njihovih potreba ističe se i u referentnoj literaturi koja se bavi problemom nasilja prema ženama: „Ključno pitanje sa kojim će se suočiti istraživači intimnog partnerskog nasilja u predstojećoj deceniji jeste kako bi stvarni životi žena, uključujući njihove potrebe za sigurnošću, zastupanjem i podrškom, trebalo da utiču na državne politike. Gomila nedavno usvojenih kao i predstojeće zakonske reforme su u obliku relativno nefleksibilnih, jednoobraznih formi fokusiranih na savjetovanje, odstranjivanje i kažnjavanje počinioca kako bi se odvratili od daljeg nasilja. Iako sistem zaštitnih mjera odgovara potrebama i željama individualnih žena, on je većim dijelom zasnovan na tretmanu počinioca, a ne na podršci žrtvama, sve u svrhu preveniranja eventualnog budućeg nasilja. Ove reforme su u velikoj mjeri žrtvovala kontekstualizovani pristup fokusiran na žene od kojeg su potekle inicijative protiv nasilja prema ženama“¹⁵. Ova potreba prepoznata je i na međunarodnom nivou. Analitičkom studijom Ujedinjenih nacija o svim oblicima nasilja prema ženama ističe se da je „najveći nedostatak kvantitativnih istraživanja koji za uzorak imaju opštu populaciju ili podatke dobijene istraživanjem korisnika usluga koje obezbjeđuju određeni servisi, taj da su ovi podaci ograničeni. Takvim istraživanjima možemo saznati koliko je žena imalo iskustvo sa nasiljem ili koliko ih je prijavilo nasilje policiji, ali ona obezbjeđuju malo ili nimalo informacija o iskustvima žena, kulturnom kontekstu nasilja ili preprekama sa kojima se suočavaju žene pri pokušajima ostvarivanja svojih prava. Dok kvantitativne metode daju podatke koji se mogu prikazati numerički, kvalitativnim istraživačkim metodama dobijamo informacije koje su prvenstveno predstavljene kroz narative, doslovne citate, opise, liste i studije slučaja“¹⁶. Do sada sprovedena istraživanja u drugim državama na sličan način ukazuju na važnost većeg korištenja iskustava žrtava nasilja u porodici kao resursa koji pruža jedinstven uvid i znanje o problemu i koji može doprinijeti uključivanju pojedinačnih perspektiva u važeće politike i prakse i biti vodič budućih reformi¹⁷.

Identitet ispitanica zaštićen je izbjegavanjem korištenja imena, inicijala, kao i pseudonima. Uz citate se navodi samo grad u kojem je intervju obavljen. Tokom istraživanja, kao i nakon njega, poštovana su pravila i protokoli preporučeni pri ovakvim vrstama istraživanja, kako bi se osigurala maksimalna zaštita ispitanica¹⁸.

¹⁴ Savić *et al.*, *ibidem*, p. 5-16.

¹⁵ Goodman, L.; Epstein, D. (2005): Refocusing on Women: A New Direction for Policy and Research on Intimate Partner Violence, *J Interpers Violence* 2005; 20; 479, Downloaded from <http://jiv.sagepub.com> by N. Petric on October 19, 2008, p. 479.

¹⁶ United Nations, *ibidem*, p. 65.

¹⁷ Goodman, L; Epstein, D. *ibidem*, p. 480; Nicols L; Feltey, M. K. (2003): The Woman is Not Always the Bad Guy: Dominant Discourse and Resistance in the Lives of Battered Women. *VIOLENCE AGAINST WOMEN*; 9; p. 785-6.

¹⁸ Sullivan, M. C.; Cain, D. (2004): Ethical and Safety Considerations When Obtaining Information From or About Battered Women for Research Purposes *J*

Rezultati – interpretacija iskustva žena žrtava nasilja u porodici

Izmjene u zakonima nisu mnogo uticale na odgovor država kada je u pitanju podrška ženama koje trpe nasilje, bilo da se one odluče napustiti nasilno okruženje ili ne. Čak i stavovi službenih lica koja provode zakone u oblasti zaštite od nasilja u porodici još uvijek oslikavaju predrasude i stereotipne stavove po pitanju uloge i mjesta žene u porodici i društvu¹⁹. O tome svjedoče i iskustva ispitanica:

Kad sam davala tu izjavu u policiji, pita me policajac, doslovno: - Kako si mogla imati s njim četvero djece kad je on takav nasilan? Kako sam mogla leć' s njim? Kaže: -Pa na sudu kad se sudi za silovanje, pita se je li bila na njoj mini suknja i tako. Dolazim drugi put u Centar za socijalni rad i pitam zašto nisu obišli djecu, socijalna radnica mi kaže: - Šta ti misliš, ti si svoju guzicu sakrila! Ja dolazim u sud i pitam da li je zakazano suđenje i kaže mi sutkinja: - Šta ti tražiš od mene, nisam ti ga ja birala! Jesi ti izabrala svoga muža! I dolaziš ovdje, dosađuješ nekom'! (BiH)

Nedavno usvojene strategije kao izraz javnih politika Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine u oblasti sprečavanja nasilja u porodici tek prepoznaju obavezu djelovanja u pravcu zaštite žrtve i čine djelomični pomak prema razmatranju obaveza država u tom pravcu. Slušajući iskustva žena koje su preživjele nasilje u porodici, moglo bi se zaključiti da je državna intervencija, što se tiče zaštite žrtava nasilja u porodici, usmjerena na njihovo fizičko odvajanje od počinioca nasilja. Iako je po zakonima Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine moguće izreći zaštitne mjere koje se izriču počiniocima nasilja, i to, među ostalim i udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora kao i zabranu približavanja žrtvi nasilja "u većini slučajeva [su] žene i djeca ti koji moraju da napuste kući ili stan, a ne nasilnici"²⁰. Odnosno, i dalje preovladava stav po kojem je žena ta koja treba da napusti nasilnika, pa čak i ako ona misli drugačije:

Kad je policija došla da mene odvede od kuće i odveli su me da saslušaju, oni nisu trebali mene odvesti, oni su trebali njega odvesti. Ja sam to govorila i tad' me niko nije sluš'o. Kad sam o'šla za posve, isto nisam trebala ići iz svoje kuće, nego on. A da sam ja ostala u kući, to bi bilo drugačije. Odvedi je da je ne ubije, policija je odradila ili sud i 'ajmo. I tako se to niže svaki dan. (BiH)

Interpers Violence 2004; 19; 603 Downloaded from <http://jiv.sagepub.com> by Natalija Petric on October 19, 2008; World Health Organization (2001): Putting Women First: Ethical and Safety Recommendations for Research on Domestic Violence Against Women. Department on Gender and Women's Health, Family and Community Health, Switzerland, Geneva.

¹⁹ Petrić, N. (2010): Uticaj pravne regulative na zaštitu žene od rodno zasnovanog nasilja. Magistarski program Rodne studije, Magistarske teze, Akademaska 2006/2008. godina, Knjiga III, ur. Babić Avdispahić, Jasminka, Jasna Bakšić Muftić, Ugo Vlajsavljević, Centar za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo. 213-332.

²⁰ Nikolić Ristanović, V.; Dokmanović, M. (2006): Međunarodni standardi o nasilju u porodici i njihova primena na Zapadnom Balkanu. Izdavačko grafičko preduzeće Prometej, Beograd, p. 104.

Moj razlog, zašto sam došla ovdje i način na koji sam došla uopšte nije bio moj izbor. Nego je bio, bukvalno, nametnut, od strane Tima iz Centra za socijalni rad mesta gde sam živjela, jer su oni to smatrali kao neophodan korak i kao neophodno rešenje, čak na neki način su mi postavili ucenu. Ako ti to sada ne uradiš, mi ćemo tebe oceniti kao nekompetentnog roditelja i tražićemo da ti uzmemo dete jer, u najboljem interesu deteta je da ti moraš da ideš sad u Sigurnu kuću. (Srbija)

I policajac mi kaže: - Gle, za svaki slučaj je bolje pokupiti svoju djecu pa otić' u Sigurnu kuću, nego da ja otvorim novine i vidim u novinama tvoju adresu. A ti kako hoćeš. (Hrvatska)

Nepisane norme zadaju uloge ženama, određuje njihov položaj unutar privatne, ali i javne sfere života i verbalizuju očekivanja koje društvo od njih, kao žena, ima. Naravno da se ovim ne pretpostavlja da su sve žene u istoj situaciji i da su sve žene na jednak način pogođene društveno zadatim ulogama koje su im pripale. Sigurno je da postoje žene koje se osjećaju dobro ispunjavajući stereotipne uloge stvarane vijekovima, sigurno je da među njima ima i onih koje ne trpe nasilje od svojih partnera, ali ima i onih koje nisu zadovoljne zadatim ulogama i koje ne mogu, niti žele, odgovoriti očekivanjima koje im društvo nameće. Međutim, ne udovoljiti zadatim ulogama, donijeti odluku da se prestane živjeti u skladu sa nepisanim pravilima, nije nimalo jednostavno jer zahtijeva od žena da „ponesu breme i preuzmu rizike koji idu uz njihovo obilježavanje kao onih koje prave probleme“²¹. Ovo ilustruju i iskustva ispitanica:

Nažalost mi smo još strašno konzervativni. Uvijek bi bio neki savjet za ženu šuti i trpi i nemoj stvarat' probleme i nemoj... Mislim, stvarat' probleme! Pod velikim navodnicima i, tako da, al' eto, kol'ko puta... Ja sam živjela u zgradi: - Jao, nemoj molim te, više zvat' policiju, eto, sramotim cijelú zgradu. (Hrvatska)

Mnogo je teško živjeti razveden, mnogo je teško živjeti sa dvoje dece a biti žensko. Mnogo je teško, to treba izdržati i suočiti se sa nekim ljudima. Kad je mogao to da mi uradi muž... Ne znam. Borim se, suočavam se sa nekim bez veze, nepotrebnim stvarima, našla sam neki pos'o, tu uvek ono vide, mlado, dvoje dece, nema muža. Jako ružno. Jako ružno. (Srbija)

Za crkvu sam bila brakolomac, jer me svećenik jedan, za koga kažu da mu je Gospa se ukazala, imala sam priliku doć do njeg', jer me vjeroučitelj moje djece poslao kod njega, za njeg' sam bila brakolomac jer sam ja neko ko je... Vjerovatno nasjeo na priče moga muža, koji je ... (BiH)

Pridržavajući se pravila o svojoj ulozi i mjestu u okviru porodice i izvan nje, žene doprinose reprodukciji rodničkih odnosa. Prema Niri Juval Dejvis (*Nira Yuval Davis*) ovi se odnosi "često vide kao bit kultura kao načina života koji se prenosi sa generacije na generaciju"²². Svaki

²¹ Bejker Miler, Dž. (1997): Dominacija – potčinjenost. Feminističke sveske br. 7-8, Autonomni ženski centar, Beograd. 250-257, p. 25.

²² Yuval Davis, N. (2002): Imagined Boundaries and Borders: A Gendered Gaze. *European Journal of Women's Studies*. Vol. 9(3). London: Sage Publications, 329 - 344. <<http://ejw.sagepub.com>>. Pristupljeno 21.04.2009, p. 335.

kolektivitet, bilo da se radi o porodici, užem ili širem prijateljskom krugu, radnom mjestu, susjedstvu, ima svog poznavaoa tradicije, običaja i pravila ponašanja koji se smatraju neophodnim za opstanak kolektiviteta, koji biva konsultovan, kako u običnim prilikama, tako i u onim koji se smatraju graničnim. Od njegovog ili njenog mišljenja nerijetko zavisi, ako ništa drugo, ono dobar glas, obično žene, koja odluči prekoračiti ove granice.

U jednoj prilici, mene moja sestra zove: on plače kod nje, on će se promijeniti, ona meni tvrdi, sto posto! Sestra koja je najviše stajala, koja je najiskrenije bila na mojoj strani, koja nikad nije mogla razumit' kako sam ja njemu mogla prelaziti preko takvih... Koja je meni sto puta rekla: - Da je on meni nešto takvo rek'o, ja ne znam šta bi uradila, ne bi ostala, ne bi bila... Ona mene zove! (BiH)

Kažem njemu: - Prijaviću te! Kaže: - Ako me prijaviš, poginućeš, nećeš biti živa! I onda taj strah, čuti, trpi! U stvari, ja sam čuvala njega, a ne sebe. Ja sam čuvala njega i ugled svoje dece! Pričam mojoj sestri, kaže: - Pa ti si ugledna, pa ti imaš sve, pa zar da brukaš decu, čuti, trpi! Čuti, sad moraš, sad trpi, udala se ćerka, sramota! I onda je to meni došlo, pa šta sam ja! Ceo život sam bila kažnjavana, ceo život nećeš da ideš ovde, nećeš da ideš onde, ceo život! I onda se to meni, uzmem putnu torbu, odem kod svoje sestre, kod sestre oni su svi, znaš: - Joj, pa šta si uradila, ostavila si muža! Ja kažem: - Završilo, više nema! (Srbija)

Pa, bila mi je potrebna, između ostalog i podrška tih institucija, pa podrška prijatelja, pa familije svoje, daleko od toga, ali, iskreno i na žalost ću reć' da od sve svoje i mnogobrojne familije, imala sam podršku samo ovih žena tu, u Sigurnoj kući, za koje je smatram da su moja familija, i, na žalost, samo podršku djetetove krsne kume. Nikog drugog. Njezinog supruga i jedne svoje najbolje prijateljice. Eto, nikog drugog, niko drugi, da li nije želio ili nije znao, ne znam, ne želim u to ulazit', ali niko me drugi nije podržao. (Hrvatska)

Dakle, osim nedostatka podrške od strane institucija, žene se suočavaju i sa nedostatkom podrške od strane najbliže porodice i prijatelja u slučaju da odluče prekinuti nasilnu vezu. Neke od sljedećih izjava ispitanica dodatno potvrđuju ovaj zaključak:

Mama i baka su se bojale, vjerujem da ih je bilo i sramota, bojale su se i da me vide! Mama je tad rekla meni da mene moja djeca ne zanimaju, da sam ja htjela samo da spasim sebe što apsolutno nije tako, to je mene jako uvrijedilo. U tom momentu, umjesto da me je zagrlila, da joj ja kažem, hej mama, teško mi je, ne znam, moram da se nosim sa ovim... Ona je smatrala da sam ja trebala nastaviti živjeti s njim, ma ne bih živjela da imam desetoro, izvukla bih svih desetoro pa makar trajalo još sedam godina izvukla bih ih! (Srbija)

Svi to gledaju na neki drugačiji način što sam i doživjela da na kraju od nekih ljudi i od kojih se nisam nadala da će reagirat' nekako pa su reagirali strašno ružno, prijateljice više nisu prijateljice, svi imaju neki svoj stav, svi imaju neki svoj pogled i, nažalost, tako konzervativan da je to nešto strašno, i eto. U biti, na kraju svega, moj muž je ispao žrtva a ne ja.

Eto tako se to gleda. Ja sam baba roga a on je jadan, jadan, bijedan, joj, što mi je žao, što mi je žao... Nažalost mi smo još, a što sam ja rekla, strašno konzervativni. I uvijek bi bio neki savjet za ženu šuti i trpi i nemoj stvarat' probleme i nemoj... Mislim, stvarat' probleme! (Hrvatska)

Nisam zvala policiju, znate kako je to kod nas, ono, drži među četiri zida. Moja bi mama rekla: - Kaži dušmaninu da se naslađuje a prijatelju da mu je žaliye, u biti, nekakva takva poslovice ima Naš odgoj. Zato što svakoj mama kaže tako, što joj kaže starija sestra: - Pa biće bolje kad djeca poodrastu. (BiH)

Uvriježena tradicionalna shvatanja, običaji i kulturalne prakse održavaju stereotipnu ideju o mjestu i ulozi žena u društvu prvenstveno kao majki, supruga i domaćica. Rijetko se koja žena, barem ona koja je svjesna rizika prekoračenja granica i posljedica koje to prekoračenje nosi, odluči "javno" odstupiti od društveno propisanih uloga koje im se nameću. Ovim se ne želi sugerisati da su žene te koje su odgovorne za dugotrajno održavanje poretka koji im nameću uloge u društvu, naprotiv, namjera je ukazati na položaj u kome se žene koje odstupaju od društveno nametnutih očekivanja od pola kojem pripadaju, nalaze. Na ovo ukazuje i Džin Bejker Miler (*Jean Baker Miller*) prema kojoj „za dominantnu grupu postaje teško i da zamisli da je neko od potčinjenih sposoban da obavlja željene aktivnosti. Što je još važnije, i samim potčinjenima je teško da poveruju u svoje sopstvene sposobnosti [...] potčinjeni se ohrabruju da razvijaju karakteristike koje zadovoljavaju dominantnu grupu: pokornost, pasivnost, poslušnost, zavisnost, nedostatak inicijative, nemogućnost delovanja, odlučivanja, mišljenja i slično... Ako podređeni usvoje ove karakteristike smatraju se dobro prilagođenima. ...ako podređeni pokažu potencijale, ili još opasnije, razvijaju neke druge karakteristike - recimo inteligenciju, inicijativu, upornost - obično nema u okviru dominantne grupe prostora za priznavanje tih sposobnosti. Takvi ljudi će biti okarakterisani kao neobični, ako ne i definitivno nenormalni. Neće biti prilike za direktnu primenu njihovih sposobnosti u društvenim aranžmanima. (Koliko se žena pretvara da su glupe!)“²³. Ukoliko, ipak, neka žena (ili grupa žena) odluči prihvatiti rizik i preuzeti svoj život u svoje ruke, njena (njihova) "akcija može dovesti do kombinacije ekonomskog pritiska, društvenog ostrakizma i psihološke izolacije - pa čak i dijagnoze o psihičkom poremećaju“²⁴. Nasilje prema ženama u takvim situacijama postaje 'društveno opravdano sredstvo' koje se koristi kako bi se žene vratile na mjesto koje im pripada. Ove predrasude i prakse opravdavaju rodno zasnovano nasilje i kontrolu žena. Rodno zasnovano nasilje prema ženama proizlazi iz "rodnih hijerarhija koje su dugotrajne i koje daju legitimitet nasilju prema ženama, ono je institucionalizovano na svim nivoima: kući, porodici, zajednici, društvu i državi“²⁵. O ovome svjedoče i žene žrtve nasilja u porodici:

²³ Bejker Miler, Dž., ibidem, p. 225.

²⁴ Bejker Miler, Dž., ibidem, p. 255.

²⁵ Mehta, M.; Gopalakrishnan, C. (2007): 'We Can': transforming power in relationships in South Asia. Gender-Based Violence, eds. Geraldine Terry with Joanna Hoare, Oxfam GB, Oxford. 97-105, p. 101.

Kod nas u ulicu bila je jedna, bila je jedna ubijena, mi smo gledali, mnogo smo gledali kako ju je tukao, iznosi je napolje, na ulicu i onda je bije sa pesnicama u glavu. Jer oni su takvi, oni ne vole, oni vole da izvedu ženu napolje da je biju i da gledaju kako oni to rade. Pa kao da su oni jaki za žene, to je to. (Beograd)

Cela njegova porodica mi je pretila, nisam smela iz kuće sama da izađem, nisam smela nigde da zovem, ništa! Možda to bude grubo, ali neki put sam morala pitati i da odem u WC. (Kragujevac)

Koji je razlog tome? Ja sam mnogo razmišljala jer vidim da se u Hrvatskoj, znači nije problem samo nasilje nad ženama, nego, jednostavno se ti zakoni ne provode. Znači, ja sada prijavim svoga muža, imam svjedoke, da je on nas i ekonomski maltretirao i psihički i stoji u zakonu da je to kažnjivo, a meni je moja tužba odbijena. (Karlovac)

E, da Vam kažem, taj moj komšiluk, što sam rekla, on je mene mogao tući da svak gleda, da niko ne bi priš'o. A svi su ga se bojali, eto tako da kažem, je bio njegov, taj jedan brat, jednom zvao policiju, jedino on, eto, kad, ne d'o Bog on mene tuče, ja bježim tom njegovom bratu što živi preko puta nas. Niko nikad niko, da pokucam nekom na vrata, molim vas, da se sakrijem, nemoj molim te, kaže, meni će problemi biti, svi ga se boje. Eto, komšinica, to je zid, sve se čuje, kol'ko sam ja vrištala, kaže, nisam ja ništa čula. Čim je policija njega odvela, to su svi izašli, sad su ko ono, svi su čuli. To nikad, ono, niko neće da se petlja. (Sarajevo)

Brojna istraživanja koja su se bavila uzrocima nasilja prema ženama pronašla su da patrijarhalne strukture i muška dominacija omogućavaju muškarcima da vjeruju da im je dozvoljeno zlostavljati žene. Među faktorima koji doprinose pojavi nasilja prema ženama, pominju se kulturalni faktori koji se, prema Gloriji Jacobs, ispoljavaju kroz 'duple standarde' za polove, norme 'časti' i 'vjernosti' koje se odnose na žene, opravdavanje nasilja kao načina da se kontroliše ženska seksualnost, shvatanja koja veličaju agresivnost i nasilje kao obilježja pravog muškarca, društvena i religijska vjerovanja o potrebi kažnjavanja 'loše' i zaštite 'dobre' žene, kao i prihvatanje nasilnog rješavanja sukoba kao prihvatljivog²⁶. Kulturološke specifičnosti prepoznaju i osobe koje rade u skloništima/sigurnim kućama za žene, sa kojima je tokom terenskog istraživanja obavljen razgovor, što ilustruje sljedeći primjer:

Pa ima tu tih kulturoloških specifičnosti, ovde je ipak patrijarhalno vaspitanje, znači, svet sa nekim idejama kakvu ulogu ima žena, šta za nju brak znači, šta treba, koje obaveze da prihvati, šta treba da istrpi, to je neko nasleđe, do pre dve generacije nije se postavljalo pitanje neke ravnopravnosti sada je navikavanje na nešto novo, mislim, jako brzo, i ne postoji spremnost, ovde porodice prilično žive u proširenim domaćinstvima gde prethodna, čak i dve generacije, znači i babe i dede su prisutne i naprosto se taj model porodični diktira i svako ko pokuša nešto da promeni

²⁶ Jackobs, G. (2003): Not a Minute More, Ending Violence Against Women. UNIFEM, New York, p. 61-63.

zapravo nailazi na nasilje, nekada je to samo verbalno, nekada ignorisanje, ali dolazi i do radikalnijih fizičkih nasilnih scena. (Zrenjanin)

Ovim se ne želi tvrditi da su kulturološki faktori statični, naprotiv. Namjera je ukazati da su kao društveni konstrukt podložni promjenama i ukazati na njihov uticaj na žene koje trpe nasilje i pred koje se postavljaju očekivanja kojima one, usljed uticaja brojnih faktora, među ostalima i onih koji su ovdje predstavljeni, teško mogu udovoljiti. A primjera koji su u suprotnosti sa društveno očekivanim je malo. Riječima jedne od ispitanica iz BiH: „Kod nas Vam malo žena ide, nema uzora, ja nisam imala neke žene koja je otišla, imala sam ih dosta koje su prolazile kao ja ili slično. Ali nisam imala, da kažem, 'ta je otišla, ta je uspjela'. Da mi je neko bio!“

ZAKLJUČAK

Zaštita žena od nasilja u porodici je obaveza države koja mora biti jasno artikulirana kroz zakone i operacionalizovana kroz politike djelovanja. Žene imaju pravo na život slobodan od nasilja, obaveza države je da im to pravo prizna, omogućiti da u njemu uživaju, a u slučaju kršenja prava, obezbijedi svu neophodnu pomoć, podršku i zaštitu i spriječi da se nasilje ponovi. Prepoznavanje i poznavanje potreba žena koje trpe ili su preživjele nasilje u porodici neophodno je kako bi se uspostavile mjere intervencija koje podržavaju stvarne potrebe žrtava i omogućio razvoj politika i praksi koje će doprinijeti njihovoj zaštiti i uticati na smanjenje nasilja u porodici. Dva su nivoa sprovođenja svake politike, pa tako i one koja se odnosi na sprečavanje nasilja prema ženama u porodici. Prva se odnosi na prenošenje političke volje u dokumente, kao što su zakoni, podzakonski akti, strategije, akcioni planovi. Ovaj nivo političke volje i odlučnosti države da se suprotstavi nekom problemu, pa tako i nasilju prema ženama u porodici, relativno je jednostavno sadržajno analizirati. Drugi nivo, koji se odnosi na uticaj politika na rješavanje problema zbog kojeg su mjere njima planirane ustanovljene, a posebno u dijelu koji se odnosi na mišljenje onih kojima su te politike namijenjene, u ovom slučaju žena žrtava nasilja u porodici, mnogo je teži za analizu. Sprečavanje ponavljanja nasilja, prepoznavanje potreba žena koje preživljavaju nasilje u porodici i pružimanje odgovornosti za rješavanje tih potreba, u svakom pojedinačnom slučaju, kada država putem svojih institucija i svojih pisanih i nepisanih normi ne uspije spriječiti nasilje prema ženama, obaveza je svake države. U suprotnom će i dalje opravdavati nasilje prema ženama, unatoč pokušajima da se velikim brojem usvojenih pravnih i političkih dokumenata predstavi drugačije.

SOCIAL REACTION TO GENDER-BASED VIOLENCE IN THE FAMILY

Natalija D. Petrić, PhD

Abstract: Although violence against women, especially domestic violence, represents the issue that affects women across the planet, it has not been recognized as a human rights violation until eighties of 20th century. Upon international level recognition of gender-based violence as a special form of violation of women's human rights, countries members of the United Nations and Council of Europe initiated process of adopting laws to sanction this form of violence. This process also happened in Republic of Serbia, republic of Croatia, and Bosnia and Herzegovina. After adoption

of these laws, it became clear they represent only the first step toward prevention of domestic violence. In order to enable enjoyment of life free from domestic violence, beside adoption of laws it is necessary to influence changes of unwritten social norms that are imposing widely acceptable customary behavior of women and men in a certain time, and within certain space. In order to understand why contemporary real position of women differs from formally guaranteed rights embodied in international, regional, and national laws, and to answer why our society and women and men individuals justify violence against women, but also to understand why women endure violence despite written norms that prohibit it, we need to examine wider social context in which violence against women occurs. Analysis of these norms points at difficulties that women face if they decide to act differently from written and expected code of conduct.

Key words: *gender based violence, social norms, domestic violence, interpretation of testimonies of victims*

LITERATURA

1. Bejker Miler, Dž. (1997): *Dominacija – potčinjenost*. Feminističke sveske br. 7-8, Autonomni ženski centar, Beograd, p. 250-257.
2. Buzawa, S. E.; Buzawa, G. V. (1993): *The Scientific Evidence is Not Conclusive Arrest Is No Panacea*, Current Controversies on Family Violence. Ed. Gelles, J. Richard; Donileen, R. Loseke, SAGE Publications, Newbury Park, London, New Delhi, 337-356.
3. European Commission, (2010): *Feasibility study to assess the possibilities, opportunities and needs to standardise national legislation on violence against women, violence against children and sexual orientation violence*. Daphne, European Commission, Luxembourg, Publication of the European Union.
4. Goodman, L., Epstein, D. (2005): *Refocusing on Women: A New Direction for Policy and Research on Intimate Partner Violence*, J Interpers Violence 2005; 20; 479, Downloaded from <http://jiv.sagepub.com> by Natalija Petric on October 19, 2008.
5. Hayes, C. (2007): *Tackling violence against women: a worldwide approach*. Gender-Based Violence. Eds. Terry, Geraldine, and Hoare, Joanna, Oxfam GB, Oxford. 1-13.
6. Ignjatović, T. (2011): *Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: Model koordiniranog odgovora zajednice*. Ženski fond, Beograd.
7. Jackobs, G. (2003): *Not a Minute More, Ending Violence Against Women*. UNIFEM, New York.
8. Jones, A. (1994): *Next Time, She'll Be Dead*. Beacon Press, Boston.
9. Mahoney, R. M. (1995): *Exit: Power And The Idea of Leaving In Love, Work, And The Confirmation Hearings. Feminist Legal Theory II: Positioning Feminist Theory Within The Law*, ed. Frances E. Olsen, New York University Press, New York, p. 375-411.
10. Mehta, M., Gopalakrishnan, C. (2007): *'We Can': transforming power in relationships in South Asia*. Gender-Based Violence, eds. Geraldine Terry with Joanna Hoare, Oxfam GB, Oxford, p. 97-105.
11. Mršević, Z. (2011): *Ka demokratskom društvu – rodna ravnopravnost*. Institut društvenih nauka, Beograd.
12. Nichols, L., Feltey M. K. (2003): *The Woman is Not Always the Bad Guy: Dominant Discourse and Resistance in the Lives of Battered Women*. VIOLENCE AGAINST WOMEN; 9; 784.
13. Nikolić Ristanović, V., Dokmanović, M. (2006): *Međunarodni standardi o nasilju u porodici i njihova primena na Zapadnom Balkanu*. Izdavačko grafičko preduzeće Prometej, Beograd.

14. Petrić, N. (2010): *Uticaj pravne regulative na zaštitu žene od rodno zasnovanog nasilja*. Magistarski program Rodne studije, Magistarske teze, Akademska 2006/2008. godina, Knjiga III, ur. Babić Avdispahić, Jasminka, Jasna Bakšić Muftić, Ugo Vlasisavljević, Centar za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, p. 213-332.
15. Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S. (2010): *Porodičnopravna zaštita od nasilja u porodici u pravosudnoj praksi Srbije*. Autonomni ženski centar Beograd, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš.
16. Preporuka Rec (2002): *5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja i Memorandum sa objašnjenjima, Savet Evrope*. Autonomni ženski centar, Beograd, Program razvoja praksi protiv nasilja u porodici. <<http://womenggo.org.rs/images/prevod2002-web.pdf>>.Pristupljeno 5.4.2013.
17. Savić, S. et al. (2008): *Životne priče žena*. "A šta ću ti ja jedna pričat..." Futura Publikacije, Zavod za ravnopravnost polova, Ženske studije, Novi Sad.
18. Schneider, M. E. (2000): *Battered Women and Feminist Lawmaking*. Yale University Press, New Haven and London.
19. Stanko, A. E. (2006): *Theorizing About Violence: Observations From the Economic and Social Research Council's Violence Research Program*, Violence Against Women 20; 12; 543, Downloaded from <http://vaw.sagepub.com> by Natalija Petric on October 5, 2008.
20. Sullivan, M. C., Cain, D. (2004): *Ethical and Safety Considerations When Obtaining Information From or About Battered Women for Research Purposes* J Interpers Violence 2004; 19; 603 Downloaded from <http://jiv.sagepub.com> by Natalija Petric on October 19, 2008.
21. United Nations (2006): *In-depth study on all forms of violence against women, Report of Secretary General*. <<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/419/74/PDF/N0641974.pdf?OpenElement>>. Pristupljeno: 05.04.2013.
22. Voet, R. (2006): *Feminism and Citizenship*, SAGE Publications, London.
23. World Health Organization (2001): *Putting Women First: Ethical and Safety Recommendations for Research on Domestic Violence Against Women*. Department on Gender and Women's Health, Family and Community Health, Switzerland, Geneva.
24. Yllö, A. K. (1993): *Through a Feminist Lens Gender, Power, and Violence*. Current Controversies on Family Violence, ed. Gelles, J. Richard; Donileen, R. Loseke, SAGE Publications, Newbury Park, London, New Delhi, 47-62.
25. Yuval Davis, N., Stoetzler, M. (2002): *Imagined Boundaries and Borders: A Gendered Gaze*. European Journal of Women's Studies. Vol. 9(3). London: Sage Publications, 329 - 344. <<http://ejw.sagepub.com>>. Pristupljeno 21.04.2009.